

SÅDAN LAVER DU EN BYHAVE

Hvad er en byhave?

En byhave er kort sagt en have i byen. Den spænder fra alt mellem dyrkningsbede, hvor beboere har hver sit bed, til fælleshaver i fx en park. Byhaver kan også være i plantekasser i en gård, på fortovet eller endda være på toppen af et tag. Nogle skoler laver også byhaver – her kaldes de skolehaver. Som oftest er der et socialt aspekt af byhaver. Byhaver kendes også som urban gardening eller storbyhaver.

Byhaven 2200

I et hjørne af Nørrebroparken ligger en 1000 m² byhave, der har eksisteret siden 2012. Der bliver dyrket grøntsager og holdt bistader, og alle er velkomne til at blive en del af fællesskabet.
www.byhaven2200.dk

Østergro

På toppen af et gammelt bil-auktionshus på Østerbro ligger en 600 m² stor økologisk taghave i femte sals højde. På 90 tons jord formet i højbede dyrkes alle former for afgrøder, foruden bier og høns. Denne have, som er den første tagfarm i Skandinavien, er åben 2-3 gange om ugen.
www.oestergro.dk

Det første spadestik

Hvordan kommer jeg i gang?

Det kan godt være en udfordring at finde et velegnet område, hvor det er muligt at få lov til at lave den have, man drømmer om. Det kan godt tage lang tid at finde et sted til haven, så start i god tid, så haven kan være klar, når foråret kommer, og alle gerne vil i gang med at plante og bruge haven.

Prøv at gå rundt i området og se, hvad der er af muligheder. Måske kan haven ligge på en ubebygget grund, på taget, på udearealerne omkring en virksomhed, i samarbejde med et boligselskab eller på et offentligt område: der er mange muligheder.

Hvem ejer arealet?

Når du har fundet et velegnet sted, så skal grundejeren kontaktes, da det kun er ejeren, der kan give en (midlertidig) tilladelse til at bruge grunden. Det er muligt at slå alle danske ejendomme op enkeltvis på OIS (den Offentlige Informations Server) www.ois.dk og se de offentligt tilgængelige oplysninger. På siden kan du finde navnet på ejeren af grunden, men ikke kontaktoplysninger.

Privat grund

Uanset om grunden ejes af kommunen eller en privat grundejer, er det altid en god ide at have udarbejdet en projekt-

beskrivelse, så ejeren kan se, hvad projektet går ud på.

Når du har lavet en aftale med ejeren af grunden, er det en god idé at lave en brugs- eller samarbejdsaftale. En sådan aftale kan bruges til at sikre, at begge parter er enige om rammerne for samarbejdet: hvilken periode har I lov til at bruge området, hvem har ansvar for hvad, hvordan skal grunden afleveres, når perioden udløber osv.

Kommunal grund

Når du henvender dig med et ønske om at starte en byhave på Teknik- og Miljøforvaltningens (TMF) areal, begynder vi med et møde, hvor du fortæller hvad du forestiller dig, og vi fortæller hvordan processen kommer til at se ud, samt hvilke regler og retningslinjer der er for byhaver på TMF-areal.

Nogle af de emner vi kommer ind på er bl.a. foreningsdannelse, salg, midlertidigheds-princippet, vandforhold, kompostering, jordforurening, dyrkning af bede, haveaffald, skur til redskaber, skiltning, mm.

Hvis haven etableres på offentligt ejede arealer, vil det desuden altid være et krav, at der er offentlig adgang, og at projektet er åbent for alle interesserede.

Når du laver en byhave på TMFs arealer, vil der altid blive lavet en areallejekontrakt, så der er helt klare linjer.

Din have må ikke være konkurrencefordrivende og derfor betaler alle foreninger i København en mindre årlig leje for de arealer, de bruger. I medfør af kommunalfuldmagten er Kommunen forpligtet til at opkræve leje. Denne leje fastsættes efter kolonihavelejen (5-6 kr. per m² om året). Du kan komme i kontakt med os ved at skrive til byensdrift@tmf.kk.dk og skriv 'byhave' i emnefeltet.

Fredninger

Mange af byens grønne områder – især de offentlige – er fredet eller på anden måde omfattet af restriktioner på hvad man kan lave på arealet. Fredninger, fortidsminder, beskyttet natur (såkaldte 3-områder) osv. kan ses på Danmarks Miljøportal (www.arealinfo.dk). Du kan også kontakte TMF's fredningstilsyn på natur@tmf.kk.dk. Her vil du også kunne få hjælp til at forstå hvad restriktionerne indebærer. At et område er fredet eller på anden måde beskyttet, betyder ikke nødvendigvis, at det ikke er muligt at indrette en byhave i området.

Når projektet slutter

Det er en god idé, at du allerede fra starten medtænker projektets afslutning. Det vil sige, hvad skal der ske med haven når aftalen med grundejeren udløber? Hvem kan hjælpe med at flytte bedene og eventuelt genetablere området som da du modtog det?

Organisering og økonomi

Dannelse af en forening

Find sammen med nogen der deler lysten og ideerne om at etablere en have. Det kan hurtigt blive et omfattende projekt at skabe rammerne for en ny have, og her kan det være en fordel at være flere, der kan deles om at få ideen til at blive til virkelighed.

Brug tid på at blive enige om, hvad det er for en have, I gerne vil have. Skal det være et sted, hvor alle er fælles om at dyrke og nyde resultatet af det fælles arbejde fx med fællesspisning, eller dyrker I til eget forbrug? Beslut i fællesskab hvem og hvordan der træffes beslutninger i haven.

Det kan være en fordel at organisere arbejdet i en forening med en klar struktur. Mange foreninger har vedtægter, der beskriver den fælles ramme for haven og forventningerne til fællesskabet, og det er en hjælp, hvis der senere opstår konflikter mellem havens forskellige brugere.

Skal du eller din forening i gang med et projekt, er der hjælp at hente hos Projektværkstedet under Kultur- og Fritidsforvaltningen, hvor du også kan finde projektstyringsværktøjer.

Økonomi

Det er en god ide at lave et budget for de forventede udgifter i forbindelse med haven. Det kan være en god måde at få et overblik over om økonomien hænger sammen eller om der skal søges om ekstra midler hos fx fonde, eller om der måske kan findes firmaer, der har mulighed for at sponsere nogle af de materialer eller planter, der skal til.

Det er en god ide at oprette en bankkonto til haven, samt at vælg en kasserer der kan holde styr på pengene og have overblik over budgettet. Nogle foreninger opkræver kontingent for at få det til at løbe rundt.

Typiske udgifter kunne fx være:

- Jordprøver
- Leje af arealet
- Udgifter til materialer kan fx være jord, plantekasser, frø og planter, redskaber og værktøj, hegn, vand, elektricitet
- Fælles arrangementer.

Har du, din forening, dit projekt eller lignende brug for hjælp til at komme i gang, søge midler, få styr på budgettet eller andet, så kan det gratis rådgivnings-tilbud Projektværkstedet hjælpe dig.

Kommunens rammer og gode råd for byhaver

Forurenet jord

Som udgangspunkt er al jorden i København lettere forurenet. Forureningen stammer bl.a. fra mange års udledning af røg og støv fra industrien og bilernes udstødning, men det betyder ikke, at man ikke kan dyrke jorden.

Inden du går i gang med at etablere fx en byhave, hvor der skal dyrkes blomster og spiselige afgrøder, anbefales det at undersøge, hvad grunden tidligere har været brugt til, om den er forurenet og i hvilken grad. I visse tilfælde skal du have tilladelse fra Teknik- og Miljøforvaltningen inden du går i gang med projektet. Det hænger sammen med, at jo mere forurenet grunden er, jo større miljøkrav stilles der for at sikre at ophold og dyrkning på grunde ikke medfører sundhedsmæssige problemer for dig.

Der er typisk to former for forurening: Tungmetaller og PAH (polycykliske aromatiske hydrocarboner). Sidstnævnte, der er et stof, som dannes ved forbrænding, kan nedbrydes, hvorimod tungmetaller ikke kan. Planteoptaget er generelt lavt for begge typer stoffer – sandsynligvis fordi planter normalt ikke optager stoffer, de ikke har brug for.

Byhave grøntsager ser ud til at have samme niveau af tungmetaller som konventionelt dyrkede grøntsager. Risikoen ved ophold på og dyrkning i forurenet jord er forbundet med kontakt og indtag af jord, og vi anbefaler, at du dyrker grøntsager i ren jord – fx højbed.

Grøntsager dyrket i forurenet jord bør skrælles/skylles grundigt.

Bladgrøntsager medfører den største risiko, fordi de har en stor overflade, og kan være svære at skylle helt rene.

Jordbær og andre bær/frugter, der vokser tæt på jorden er også bedst at dyrke i ren jord.

Du kan begrænse kontakten med den forurenede jord ved, at du bruger arbejdstøj (fx havehandsker og gummistøvler) og at du vasker hænder, hvis du har fået jord på huden. Du kan minimere den direkte adgang til jordoverfladen på legearealer ved at dække med flis, plante bunddække eller så græs.

Hold øje med at småbørn ikke leger direkte i jorden. Hvis de har leget i forurenet jord, så vær ekstra omhyggelig med håndvasken inden de skal spise.

Undgå gift!

Dit valg gør en forskel: undgå kemi i haven. Det sviner grundvandet, gør den biologiske mangfoldighed mindre og pesticiderne kan ende i det frugt og grønt, der vokser i haven.

Kompostering og haveaffald

Det kan give god mening at lave kompost i sin byhave. Ved at tilføje kompost stiger næringsindholdet i jorden, og jordstrukturen forbedres. Samtidigt reduceres mængden af affald fra haven. Du kan enten selv lave kompost eller hente den på genbrugsstationen. Det er kun haveaffald fra byhaven, der må komposteres. Før du går i gang kan det være en god idé at sætte dig ind i emnet. Du kan fx låne bøger om emnet på biblioteket.

Gratis kompostmuld

Hvert forår kan du hente gratis kompost på nogle af byens genbrugsstationer. På Borgervænget Genbrugsstation kan du hente kompostmuld hele året. Kompostmuld er et godt eksempel på, hvad der bliver af affald, som afleveres på genbrugsstationen. Det haveaffald, som du afleverer det ene år, kan du året efter hente som kompostmuld.

Kompostbeholder

Der er ikke specifikke krav i forhold til hvordan en kompostbeholder skal se ud i en byhave. Der findes masser af forskellige typer, men det er en god idé at sørge for, at den er rottesikret.

Du kan
finde din nærmeste
genbrugsstation på
www.kk.dk

Vanding

Undersøg muligheden for vanding via opkobling til fast vandpost, og vær opmærksom på, at rent vand er kostbart.

Hvis du ønsker at bruge regnvand er det godt at være opmærksom på følgende:

- Regnvand må kun opsamles fra tag og dertil velegnet beholder (ikke tønder der tidligere har indeholdt kemikalier). Tage af zink, kobber og frisk tagpap, eller med mange inddækninger af samme materialer, er ikke velegnede.
- Det skal gøres klart, at vandet ikke må drikkes.
- Forsøg at holde beholderen så mørk og kold som muligt.
- Vanding af spiselige afgrøder, der kan spises i rå tilstand med regnvand frarådes (fx jordbær og persille).
- Undgå at overbruse spiselige afgrøder med regnvand, men vand kun direkte i jorden.
- Spiselige afgrøder der er vandet med regnvand, skal altid skylles grundigt inden indtagelse.

Dyr i byhaven

Det kan være sjovt at holde dyr i byhaven, men før du går i gang, er det en god idé at tale med grundejeren om du må. Geder, køer, grise og heste må ikke holdes i byzonen uden en dispensation, hvorimod

der ikke kræves dispensation for at holde høns, kaniner eller bier. Dog kan der være regler for hvordan dyrene skal holdes. Du kan læse mere om emnet på www.borger-service.dk under 'Husdyr i København'.

5 GODE RÅD

1
Husk at tænke på **hvordan og hvor sollyset falder**, før du anlægger en byhave.

2
Hærværk er sjældent et problem, især hvis man **inddrager borgere fra nærområdet**, som derved er med til at passe på haven.

3
Opbevaring af grej som skovle, vandkander m.m. er godt at medtænke fra start.

4
Start med at besøge en eksisterende byhave og få gode råd før du selv går i gang.

5
Tilladelser og organisering kan tage tid. **Start derfor allerede i efteråret**, så du kan komme i gang til foråret.

Mere information

Mange er allerede i gang med byhaver i København.
Find inspiration og gode netværk på www.kk.dk.

Find inspiration til at etablere fælles byhaver på Ministeriet
for By, Bolig og Landdistrikters hjemmeside www.mbbi.dk.
Se bl.a. publikationerne Dyrk Din By og Dyrk Dit Nabolag.

Find inspiration til at lave jeres egen skolehave i publikationen
Den Spiselige og Sanselige Skolehave (Amager Fælled Skole
under www.kk.dk)

Projektværkstedet findes under Københavns Kommunes
Kultur- og Fritidsforvaltning på www.kk.dk.

Find inspiration til at etablere et grønt tag i publikationen Green
Roofs Copenhagen udarbejdet af Teknik- og Miljøforvaltningen.

UDGIVER
Københavns Kommune
Teknik- og Miljøforvaltningen
Marts 2015

Byens Drift
Islands Brygge 37
2300 København S
www.kk.dk/tmf

LAYOUT
TMF Design

FOTO
Københavns Kommune

**SAMMEN
OM BYEN**

KØBENHAVNS KOMMUNE
Teknik- og Miljøforvaltningen